

O. Klymentova, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE TEXT MEANS OF VERBALIZATION OF EMOTIONS BASED ON THE TRANSFORMATION OF NEGATIVE FEELINGS INTO POSITIVE (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN-PRAYERS)

The article is devoted to the means of verbal suggestion in the prayers, specifically, emotive correlation. The Ukrainian-languages prayers, which have unusual schemas of emotive correlation, based on the dynamic transformation of negative feeling into positive feeling, are analyzed in this article.

Key words: prayer, verbal suggestion, emotive correlation, therapeutic influence, pathogenic text.

Е. Климентова, д-р филол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ТЕКСТОВЫЕ СРЕДСТВА ВЕРБАЛИЗАЦИИ ЭМОЦИЙ НА ОСНОВЕ ТРАНСФОРМАЦИИ НЕГАТИВНЫХ ПЕРЕЖИВАНИЙ В ПОЗИТИВНЫЕ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОЯЗЫЧНЫХ МОЛИТВ)

Рассматривается парадигма средств суггестирования текстового сообщения, в частности эмотивная корреляция. Анализируются украинскоязычные молитвы, имеющие уникальные схемы вербализации эмоций на основе динамической трансформации негативных переживаний в позитивные.

Ключевые слова: молитва, вербальная суггестия, эмотивная корреляция, терапевтическое воздействие, патогенный текст.

УДК 811.161.2'373(045)

Т. Семашко, канд. філол. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОБЪЕКТИВАЦІЇ СЕГМЕНТУ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ "ФОРМА" В АСПЕКТІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ

На текстових матеріалах "Словника української мови: в 11-ти томах (1970-1980)" розглянуто об'єктивації одного із сегментів візуальної комунікації "форма" в аспекті етнокультурної стереотипізації. Визначено ступінь інформативної достатності відповідного матеріалу, що уможливило висновки щодо усталеності стереотипів сенсорного сприйняття в українській лінгвокультурі.

Ключові слова: антропоцентрична координата, візуальна комунікація, чуттєве сприйняття, перцептивні стереотипи.

У своєму прагненні дати мовним фактам і мовним категоріям психологічне пояснення, зіставити мовні факти з їх ментальними репрезентаціями і з тим досвідом, які вони відображають [2, с. 5] сучасні мовознавчі студії визнають сенсорно-перцептивний аналіз першим рівнем категоризації дійсності, актом, який задає первинні параметри сприйняття та осмислення світу. У центр досліджень ставиться мовна особистість – суб'єкт пізнання як складна концептуально-об'ємна антропоцентрична координата, якій притаманна власна специфіка концептуалізації та категоризації знань у загальному процесі пізнання.

Ядром концептуальної та мовної картин світу, основним засобом категоризації мовного досвіду носія етнічної свідомості є стереотипи, які конденсують "стандартизований колективний досвід", отриманий індивідом у процесі навчання та спілкування з іншими, а тому стереотипи виступають орієнтирами, своєрідними маяками, що направляють індивіда [1, с. 7]; вони – образ дійсності, який функціонує в суспільній свідомості, спрощений і вартісний, який спирається на знання про світ, що людина отримує, насамперед, завдяки чуттєвому досвіду.

Водночас стереотипи є результатом систематизації феноменів у свідомості, відповідно, відомості про них можуть бути отримані лише за умови вивчення системи мовних фактів, які повинні вестися як у синхронному, так і в діахронному аспектах одночасно, бо "будь-який повний синхронний опис мови не може обійтися без поняття архаїзму та інновації" [3, с. 401]. Отже, "система мови не може бути "вільною від історії", а синхронія не може нехтувати діахронією" [9, с. 7].

Важливим у цьому сенсі видається аналіз розвитку стереотипів сенсорного сприйняття (під стереотипом сенсорного сприйняття ми розуміємо певний конструкт, ментальну структуру, що припускає наявність у своїй будові певного, заґрунтованого на оцінці умовного збірного образу, пов'язаного в конкретній культурній тра-

диції з певним явищем навколишньої дійсності, який характеризується не нарощуванням, а редукцієюванням (зменшенням, послабленням або спрощенням, іноді до повної втрати якоїсь ознаки) якостей і властивостей предмета до значеннєвого мінімуму, який можна здійснити тільки за умови залучення до аналізу лексикографічних джерел.

У сфері лексикографії мовні процеси особливо інтенсивні, оскільки словники є не тільки засобом фіксації семантичної організації лексики, а й мисленнєвих процесів, що уможлиблює виявлення національномовної специфіки категоризації світу через вивчення перцептивних стереотипів.

В узагальненні сенсорно-перцептивного досвіду у вигляді відображення навколишньої дійсності (узагальнення чуттєвого досвіду здійснюється на основі специфіки дії п'яти перцептивних модусів: зорового, тактильного, слухового, нюхового, смакового) домінують позицію займає візуальна комунікація, де колір, форма та розмір виступають онтологічними категоріями, на основі яких можлива побудова цілісної картини світу українського етносу.

У мовознавстві вивчення зорового образу, насамперед кольору, що задає первинні параметри сприйняття та осмислення світу, здійснюється в різних напрямках: природознавчому (М. Дерібере), психолінгвістичному (О. Василевич, Р. Фрумкіна), історичному (Н. Бахліна, О. Васильєва, О. Огуй), типологічному (В. Berlin, Р. Кей), зіставному (К. Рахліна), соціокультурному й лінгвокультурологічному (А. Вежбицька, Т. Венкель, В. Крепель, В. Москович) тощо. Безперечний інтерес становлять наукові дослідження функціонування зорових об'єктивацій у художніх текстах українських митців слова (див. праці Л. Ставицької, Г. Губарева, О. Рисак, Л. Мінич, Л. Шулінової, Т. Ковальової та інших). Активізувались дослідження й складників зорового спектру – форми та розміру (А. Андрусь, Н. Векуа, Ю. Гайденко, Є. Карпіловська, Т. Линник, Д. Мицан, М. Петришин,

I. Рузін, О. Соловійова, Т. Хорькова та ін.). Та попри всю різноманітність наукових розвідок і підходів до вивчення складових зорового спектру, у сучасній лінгвістиці не спостережено фундаментальних досліджень форми як сегменту візуальної комунікації у структурі етнокультурних стереотипів, що робить тему відповідної розвідки актуальною.

У пропонуваному дослідженні ми відштовхуємося від матеріалів "Словника української мови: в 11-ти томах (1970–1980)" (далі СУМ), як джерела вивчення лінгвокультурних феноменів, що до сьогодні залишається найвидатнішим досягненням української лексикографії. Аналіз статей СУМ, які фіксують стереотипи, уможливить розв'язання питання щодо фіксації та способів тлумачення відповідного лексичного шару української мови; дозволить виявити та встановити ступінь інформативної достатності відповідного ілюстративного матеріалу; дасть змогу зробити висновки не тільки щодо способів розкриття значень етностереотипів, а й щодо повноти, точності сучасного тлумачення як денотативного, так і конотативного аспектів семантики, а також дасть можливість з'ясувати питання щодо їх усталеності в українській лінгвокультурі.

За свідченнями матеріалів СУМ, об'єктивації форми у складі етнокультурних стереотипів презентують дві базові моделі освоєння світу: антропоморфну та модель "зовнішній щодо людини світ", деталізовані субмоделями (моделі та субмоделі освоєння світу детально описані Є. Мелетинським (2000) та Т. Цив'ян (1990)), де вони представлені наступними носіями ознаки – ад'єктивами *рівний, прямий, круглий, кривий, крутий*, а також їх похідними та композитами. Зауважимо, що обсяг статті зумовлює звуження кола наших пошуків антропоморфною моделлю, у межах якої розглядаємо стереотипи-образи, що презентують світ самої людини – зовнішній вигляд, моральні якості, риси характеру, поведінки тощо.

Так, власне зорова ознака є базою творення етностереотипів субмоделі "зовнішній вигляд", що виформовує узагальнений образ зовнішності на осі гарний/негарний, де акцент ставиться переважно на соматизмах – рівних бровах та круглих очах (*очі чорні, як терночок, брови рівні, як шнурочок* [СУМ, Т. 10, с. 93]); на чітко окресленому чолі та підборідді (*юнак з крутим підборіддям* [СУМ, Т. 4, с. 373]; *крутий лоб* [СУМ, Т. 4, с. 535]). Уведені до контексту порівняння – брови порівнюються із шнурком (*брови як шнурочки* [СУМ, Т. 11, с. 504]); гадюками (*брови зивалися гадючками* [СУМ, Т. 3, с. 470]); стрілками (*чорні стрілки: то чорніли тонкі довгі брови* [СУМ, Т. 9, с. 775]; крилами (*чорні крильчасті брови* [СУМ, Т. 11, с. 98]; *крилаті брови дівчини* [СУМ, Т. 4, с. 345]) імпліцитно акцентують на їх зовнішньому вигляді – формі. З метою зображення форми, очі порівнюються з терном (*круглі, як терен, очі* [СУМ, Т. 6, с. 400]), де завуальовано суміщені й ознака за розміром (круглі), і ознака за кольором (чорні), а, як відомо, сема 'чорний' є визначальною ознакою пігментації українців.

Аспектно, що для вираження ознаки, яка передає форму, задіяно й інші складники зорового модусу: колір і розмір, які, консолідуючи, відтворюють образ красивої зовнішності українців. Пор.: *чорні тонкі брови, круглі карі очі* [СУМ, Т. 1, с. 200]; *довгі, рівні чорні брови, карі очі* [СУМ, Т. 4, с. 661]; *чорні, з синьою поволокою очі дівчини, її рівні брови* [СУМ, Т. 10, с. 366]; *крутий високий лоб* [СУМ, Т. 4, с. 373]).

Атрибут *рівний* задіяно і для відтворення постави людини – *рівний станом* 'стрункий', 'не сутулий' (*їх [дівчат] постави рівні та гнучкі мені чомусь берези*

нагадали [СУМ, Т. 8, с. 548]; *обидва високі, рівні станом* [СУМ, Т. 9, с. 642]). Конкретизатори ознаки прикметник *гнучкі* та порівняння з березою (нагадаємо, що в українській лінгвокультурі береза – символ відродження, чистоти, краси, дівочої незайманості й загалом – дівчини, жінки; перетворення дівчини на березу типові в українському фольклорі) продукують додаткову сему 'молодість'. При тому зауважимо, що рівний стан – узагальнена ознака статури й людей старшого віку (*З хати вибігла отаманова жінка, українська молодиця, вже немолода, але проворна, рівна й висока* [СУМ, Т. 8, с. 548]; *На ганку все ще стояв щасливий Харитін, високий, тонкий, рівний станом, біловидий* [СУМ, Т. 1, с. 183]); що підкріплена підсилювачами ознаки – прикметниками на позначення розміру (*високий, тонкий*); прикметниками на позначення поведінкових характеристик (*проворна*); дієсловами (*вибігла*); традиційними об'єктами порівняння *рівний (рівна), як свічка* [СУМ, Т. 9, с. 97]); іншим прикметником на позначення форми постави – *прямий* ('стрункий', 'який тримається дуже рівно, прямо') сукупно з об'єктом порівняння *як струна, як явір (був прямий, як струна* [СУМ, Т. 8, с. 366]; *дід дуже старий, білий, а проте високий і прямий, як явор* [СУМ, Т. 8, с. 366]).

При тому зауважимо, ядерним компонентом у сполученні *дід прямий* є не носій ознаки – прикметник *прямий*, а іменник *дід*, що в сукупності з ад'єктивами *старий, білий*, та порівнянням із *явором* (жіноча статура порівнюється із березою, чоловіча – з явором) імпліцитно продукує сему 'міцний', 'фізично крепкий', 'який зберіг своє здоров'я до старості'.

Ознаку 'негарний' субмоделі "зовнішній вигляд" презентує ад'єктив *круглий*, що виступає структурним компонентом заґрунтованого на вихідній ознаці образу *круглий, як картопля, ніс* [СУМ, Т. 6, с. 400]. Рух по сенсорній шкалі: від сенсорного до абстрактного уможлиплює зміщення власне-сенсорного значення в сенсорно-ментальне 'гладкий', 'опасистий' (*той, кого я признав за Шеметуна, був круглий* [СУМ, Т. 4, с. 368]; *круглий живіт* [СУМ, Т. 7, с. 140]; *круглісіньке черевце* [СУМ, Т. 4, с. 368]), де імпліцитно наявна проекція в кількісну сферу (багато тіла), що продукує додаткову сему 'огрядний'.

Спостережено, що в українській лінгвокультурі відповідне значення не передає виразно негативної аксіології, хоча гладка людина – велика людина, яка естетично виглядає непривабливо, скоріше навпаки: огрядна людина – добра за своєю вдачею. Підтвердженням означеної думки є і об'єкти порівняння *круглий, як гарбуз* [СУМ, Т. 4, с. 493]; *круглий... мов сите поросся* [СУМ, Т. 7, с. 284]; *Круглий, як жлукто* [СУМ, Т. 2, с. 537]; *круглий, як качан* [СУМ, Т. 1, с. 505], які продукуючи семи 'який любить попоїсти', 'якого не цікавить його зовнішність', вносять елементи експресії та іронії до контексту.

Як структурні компоненти етностереотипів, ад'єктиви *рівний, прямий, крутий* шляхом різних асоціацій у межах тропів осі псевдототожності (про вісь псевдототожності див. роботи Н. Слухай (1996) та Т. Охріменко (2008)) зумовлює перехід реальних атрибутів у світ ментальної зони, що продукує несенсорні, детерміновані контекстом значення субмоделі "риса характеру". Позитивну аксіологію демонструють стереотипи-образи в межах розширеного значення ряду, зокрема, 'якому не властиві хитрість, лицемірство', 'відвертий', 'щирий' (*ми люди прямі* [СУМ, Т. 8, с. 366]; *Іван мав душу пряму* [СУМ, Т. 8, с. 366]); 'правдивий', 'чесний' (*прямий, одвертий погляд* [СУМ, Т. 8, с. 366]; *думка чиста, пряма* [СУМ, Т. 8, с. 366]);

такі *прямі* і дуже чесні *ті почуття* [СУМ, Т. 8, с. 366]; *прямі слова* [СУМ, Т. 8, с. 366]; 'урівноважений', 'спокійний' (*рівний характер* [СУМ, Т. 8, с. 548]); 'який не приховує своїх думок, поглядів', 'прямий' (*прямолінійний Петро* [СУМ, Т. 8, с. 369]; *прямолінійне і жагуче серце* [СУМ, Т. 8, с. 369]); 'суворий, твердий, невіддатливий', 'протилежне лагідний' (*крутого норову* [Т. 8, с. 548]; *крута і справедлива дівчина* [Т. 8, с. 548]); 'найкращий (найкраща) своїми якостями, властивостями з-поміж усіх' (*серед однолітків не було йому рівного* [СУМ, Т. 8, с. 548]; *я рівного собі не маю* [СУМ, Т. 4, с. 648]).

Як позитивно маркований, що втратив зв'язок із відносно перцептивною ознакою, трактуємо і стереотипний образ *круглий відмінник (кругла відмінниця)* 'учень (учениця), що має оцінки "відмінно" з усіх предметів' (*Дочка кругла відмінниця, грає на інструменті* [СУМ, Т. 4, с. 368]). Разом із тим помічено, що прикметник *круглий* може бути і носієм негативних конотацій, який у структурі стереотипів передає значення 'який не має ніякої цінності і значення' (*Без неї [матері] ти, хлопче, круглий нуль* [СУМ, Т. 5, с. 454]).

Спостережено, що рух лексеми *кривий* по сенсорній шкалі спричинив виникнення складних семантичних конструктів субмоделі "поведінка", у самій природі яких закладене переосмислення внутрішнього змісту: *крива усмішка* (варіативна форма *кривий усміх*) [СУМ, Т. 4, с. 432], у яких візуальна ознака імпліцитно апелює до психіки індивіда, виформовуючи значення 'нещира, вимушена або презирлива усмішка'.

У межах означеного сценарію утворені стереотипи із фразеологізованою перцептивністю *криве слово*: а) 'несправедливе, образливе слово', 'заперечення' [СУМ, Т. 4, с. 432]; б) 'нещира, лицемірна мова' [СУМ, Т. 4, с. 432]; *кривий погляд* 'підозрілий, неприязний погляд' [СУМ, Т. 4, с. 432]; *кривим оком дивитися (поглядати і т. ін.)* 'підозріло, з неприязню дивитися на кого-, що-небудь' і далі 'ставитися до когось, чогось' [СУМ, Т. 4, с. 432], у самій природі яких закладене переосмислення внутрішнього змісту. Узагальнення ознаки 'поганий' спостережено в складному синтаксичному конструкті *Кобила була крива, без ладу й складу* [СУМ, Т. 4, с. 432]. Разом із тим можемо говорити, що ментальна зона відповідного образу сформована в результаті різних перетворень і асоціацій, уможлиблює акцентуацію на носіїв ознаки – *кобилі (кобила* – "велика свійська однокопита тварина, яку використовують для перевезення людей і вантажів" [СУМ, Т. 11, с. 167]), що уможлиблює розширення значеннєвих меж стереотипного образу семами 'ніякий', 'непрацездатний'.

Подальша градація якісної ознаки проєктована в просторову площину, відцентровує значну кількість стереотипів субмоделі "діяльність", в яких у широкому діапазоні представлена сполучуваність носіїв ознаки. Наприклад, *пряма (стежка, дорога, магістраль, лінія, шлях і т. ін.)* 'правильний шлях у житті, діяльності' [СУМ, Т. 8, с. 366]; *рівний шлях, рівне життя* (про життєвий шлях) 'позбавлений труднощів ускладнень, без відступів, збочень' [СУМ, Т. 8, с. 548]. Як антонімічні до аналізованих розглядаємо стереотипи *кривий крок, крива стежка* (*дорога, магістраль, лінія, шлях і т. ін.*) 'хибний', 'неправильний', 'помилковий' [СУМ, Т. 4, с. 339] та *криві манівці*, що передає значення 'який не відповідає істині, тому, що є в дійсності' (*На кривих манівцях, якими рясніли сорок п'ять прожитих ним років, йому траплялося всього: і удач, і зривів, і раптових поворотів* [СУМ, Т. 4, с. 339]). Внутрішній зміст лексеми *манівці* ("кружний, обхідний шлях" [СУМ, Т. 4, с. 621]), у сукупності із близько розташованими на син-

тагматичній шкалі корелятивів *і удач, і зривів, і раптових поворотів*, поглиблює значення стереотипу семою 'насичене життя', 'плідне'.

При тому зауважимо, що розширення контекстуального оточення стереотипу (йдеться про *пряма стежка (дорога, магістраль, лінія, шлях і т. ін.)*) за рахунок уведення до означеного конструкта дієслова *збивати (збити)* (*збивати* – "порушувати правильність, порядок; змушувати помилятися; сплутувати" [СУМ, Т. 3, с. 429]) не тільки продукує виникнення протилежного значення, умотивованого внутрішнім змістом відповідного дієслова: *збивати з прямої стежки* 'не давати можливості кому-небудь вести чесний, добропорядний спосіб життя' [СУМ, Т. 9, с. 680], але й зумовлює рух шкалою перцептивності – останній, за рахунок переосмислення його внутрішньої форми, кваліфікуємо як стереотип із фразеологізованою перцептивністю. Як і стереотипний образ *зійти з рівної дороги* 'почати вести ненормальне життя', 'збочити' [СУМ, Т. 2, с. 373].

Сполучення *на рівні ноги*, у структурі якого компонент – ад'єктив *рівний*, заслуговує на особливу увагу як таке, що демонструє шлях від сенсорного до ментального, де ментальне тло залежить, найперше, від контекстуального оточення. Так, значення сполучення *на рівні ноги* продукують дієслова недоконаного виду *зриватися, зірватися, зметнутися, схоплюватися, схопитися* та ін., які знаходяться в препозиції до носія ознаки. Пор.: *зриватися (зірватися, зметнутися, схоплюватися, схопитися і т. ін.) на рівні ноги*. При тому, носій ознаки ад'єктива *рівний* зберігає своє вихідне значення (*рівний* – "який не має викривлень, закрутів; 'прямий" [СУМ, Т. 8, с. 548]), яке поступається місцем ментальному 'швидко вставати випрямляючись' і займає, відповідно, другорядну позицію (*Остап зірвався на рівні ноги* [СУМ, Т. 5, с. 437]; *Схопившись на рівні ноги, я прислухався і навшпиньках пройшов до ідальні* [СУМ, Т. 5, с. 437]). Суміщення перцептивного і неперцептивного значень, де домінуючим виступає несенсорне, дозволяє класифікувати такий образ як стереотип із вторинною сенсорикою.

Подальший рух на шляху від сенсорного до абстрактного зумовлює вихід за межі перцептивної зони: зокрема, уведення до означеного конструкта дієслова доконаного виду *поставити*, що продукує ментальне значення стереотипу *поставити на рівні ноги* (кого) 'допомогти кому-небудь знайти впевненість у собі, віру в свої сили' (*Треба його поставити на рівні ноги, розбудить, щоб прокинувся назавжди* [СУМ, Т. 5, с. 437]), що виводить означений образ із сенсорної площини та уможлиблює його потрактування як псевдосенсорного стереотипу.

Дещо по-іншому розглядаємо сполучення *на рівні нозі*, яке є складним семантичним конструктом, у самій природі котрого закладене переосмислення внутрішньої форми. Відповідно, значення стереотипу прочитується 'як рівний з рівним' (*Мама з донькою трималася цілком на рівній нозі* [СУМ, Т. 5, с. 437]). Аспектно, що не останню роль у формуванні відповідної семантичної єдності відіграє контекстуальне оточення, зокрема, дієслово *триматися* (*триматися* – "поводити себе, діяти певним чином" [СУМ, Т. 10, с. 263]), що виконує функцію уточнення та конкретизації відповідного значення.

Отже, матеріали "Словника української мови: в 11-ти томах (1970-1980)" фіксують значну кількість стереотипних образів у межах одного з візуальних модусів – категорії "форма". Об'єктиваторами відповідної ознаки є ад'єктиви *рівний, прямий, крутий, кривий, крутий* та їх композити і похідні, які у структурі етнокультурних стереотипів презентують базову модель освоєння світу – антропоморфну, деталізовану рядом субмоделей.

У результаті різних асоціацій у межах тропів осі псевдототожності відбувається рух від сенсорного до абстрактного, де переплітаються, суміщуються та консолідуєть значення в різних площинах: якісній, ментальній, кількісній, темпоральній, що продукує стереотипи з різним ступенем перцептивності й відмінною аксіологією, які виформовують узагальнений образ як зовнішності українців (субмодель "зовнішній вигляд"), так і внутрішніх потенцій представників української лінгвокультури (субмоделі "риси характеру", "діяльність", "поведінка").

Список використаних джерел

1. Квас О.В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. В. Квас; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 20 с.
2. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина "когнитивный" / Е. С. Кубрякова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2001. – С. 3–9.

T. Semashko, Candidate of Philological Sciences, Postdoctoral Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

OBJECTIFICATION OF VISUAL COMMUNICATION SEGMENT "FORM" IN TERMS OF ETHNIC AND CULTURAL STEREOTYPING

On the materials of the "Dictionary of Ukrainian Language in 11 volumes (1970-1980)", one of the segments of objectification of visual communication "form" in terms of ethnic and cultural stereotyping is considered. The degree of adequacy of the corresponding informative material, which allows to draw conclusions about the sustainability of patterns of sensory perception in Ukrainian linguistic culture.

Keywords: anthropocentric coordinate, visual communication, sensory perception, perceptual stereotypes.

T. Семашко, канд. філол. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОБЪЕКТИВАЦИИ СЕГМЕНТА ВИЗУАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ "ФОРМА" В АСПЕКТЕ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ СТЕРЕОТИПИЗАЦИИ

На материалах "Словаря украинского языка: в 11-ти томах (1970–1980)" рассмотрены объективации одного из сегментов визуальной коммуникации "форма" в аспекте этнокультурной стереотипизации. Определена степень информативной достаточности соответствующего материала, что позволяет сделать выводы относительно устойчивости стереотипов сенсорного восприятия в украинской лингвокультуре.

Ключевые слова: антропоцентрическая координата, визуальная коммуникация, чувственное восприятие, перцептивные стереотипы.

УДК 811.161.2–1

О. Строкаль, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЕТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ НОМІНАЦІЙ ПОНЬЯТ ХРОНОТОПУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ В. КОЛОМІЙЦЯ ТА П. МОВЧАНА)

У статті розглянуто особливості функціонування оказіональних номінацій понять хронотопу в поезіях Володимира Коломійця та Павла Мовчана. Досліджено характер уживання неолексем із семантикою простору і часу в художньому тексті з метою створення яскравих поетичних образів.

Ключові слова: час, простір, хронотоп, ідіости́ль, поетика.

Поняття часу й простору належать до фундаментальних філософських понять, загальнолюдських культурних універсалій.

В античних матеріалістичних доктринах час і простір визначаються як початки світу, в об'єктивно-ідеалістичному світогляді простір інтерпретується як "чуттєвість" Бога, у суб'єктивно-ідеалістичних філософських системах час і простір розглядаються як апріорні форми споглядання, у діалектичному вченні – як "всезагальні форми існування матерії" [1, с. 3].

Час і простір виступають також основними категоріями мистецтва [3]. Елементи реального світу, образно відтворюючись у словах-знаках, формують нову літературно-художню реальність, яка має свої часові параметри, своїх героїв у певних соціальних взаємодіях, на тлі природних явищ, у структурі художнього простору. "Дослідники міфологічної картини світу вважають, що категорії простору і часу не розділялися. У найдавніших фольклорних жанрах час ізоморфний простору, ідея часу виражається через ті ж самі форми, які в архаїчній культурі представляли модель простору" [10, с. 9].

3. Курилович Е. О методах внутренней реконструкции / Е. Курилович // Новое в лингвистике. Вып. IV. – М.: Наука, 1965. – С. 36–44.

4. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – 3-е изд., репринт. – М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2000. – 407 с.

5. Охріменко Т. В. Еволюція системи тропів псевдототожності в російському поетичному мовленні (на матеріалі фольклорних творів і текстів у жанрі фольклорних стилізацій XVII–XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: спец. 10.02.02 / Т. В. Охріменко. – К., 2008. – 20 с.

6. Слухай Н. В. Художній образ у дзеркалі міфу етносу: М. Лермонтов, Т. Шевченко (лінгвосеміотичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.02, 10.02.01 / Н. В. Слухай. – К., 1996. – 48 с.

7. СУМ – Словник української мови: в 11 т. / [гол. ред. кол. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

8. Цивьян Т. Ф. Лингвистические основы балканской модели мира / Ин-т славяноведения и балканистики. Отв. ред. В. Н. Топоров / Т. Ф. Цивьян. – М.: Наука, 1990. – 207 с.

9. Чикобава Арн. История и лингвистика / Арн Чикобава // Вопросы языкознания. – 1980. – № 6. – С. 3–12.

Надійшла до редколегії 08.10.15

Час і простір як основні, визначальні категорії людського буття, виступаючи суб'єктивними й необхідними умовами чуттєвості та апріорними формами споглядання [1, с. 85], яскраво репрезентовані в художніх творах, де вони стають чи не центральними поняттями, довкола яких вибудовується й образна система. Література освоювала реальний історичний часопростір доволі складно, поетапно, виробляючи на кожному історичному відрізку свого існування певні жанрові методи й форми відображення категорій часу й простору. Таким чином був створений суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відношень, художньо засвоєних літературою, який М. Бахтін назвав "хронотопом". Саме в літературно-художньому хронотопі присутнє злиття просторових і часових ознак. Час згущується, стає художньо видимим, простір інтенсифікується, втягується у рух часу, сюжету, історії [2, с. 235].

У поетичних текстах П. Мовчана та В. Коломійця часопростір (хронотоп) переважно представлений як усвідомлена та відчута ліричним героєм об'єктивна дійсність, яка визначає його "художнє буття". Усвідомлення,